

Regeringsbildning i Västeuropa

Parlamentarismen är en engelsk uppfinning och dess ideologi utgår från det engelska mönstret — från den förenklade och idealiserade bild av det engelska systemet som man betraktat som mönster. Man har tänkt sig en växling vid makten av två partier, eller möjligen två koalitioner, med en majoritetsregering vid styret och en opposition, som genom kritik söker undergräva regeringens ställning och står redo att med ett nytt program överta ledningen. Denna "äkta" parlamentarism har endast under vissa perioder härskat i England, och den har blott i undantagsfall och under korta skeden förverkligats i andra västeuropeiska demokratier: i regel har flera än två partier funnits, fasta koalitioner har varit sällsynta, minoritetsregeringar har varit vanliga; partiernas program och därmed motsättningarna dem emellan har blivit alltmer oklara i den framgångsrika, av reformer och ökad värdegemenskap kännetecknade folkstyrelsen.

Under tiden efter det andra världskriget har denna utveckling från den klassiska parlamentarismen fortgått i snabbt tempo. Det talas fortfarande genom en begrepps och föreställningarnas eftersläpning om parlamentarism i den gamla meningen, men det system som faktiskt råder i de lyckade demokratierna är av en helt annan art. För att åskådliggöra detta kan vi indela de nio västeuropeiska demokratier som här kommer i fråga i tre grupper, utmärkta — efter kriget — av växling i regeringsinnehavet, av ett enda partis dominans och av samregering mellan alla partier av betydelse.

I England har det gamla systemet fortlevat efter kriget. Det kan till och med sägas att tiden 1945—1958 erinrar om det skede av starka och homogena majoritetsregeringar som givit oss den traditionella bilden av engelsk parlamentarism: växlingen mellan liberala och konservativa 1868—1885. Först satt

labour vid makten 1945—1951, sedan de konservativa; regeringarna har haft en klar och också inte alltid en stark majoritet i underhuset; de mindre partierna (liberaler, kommunister) har varit nära nog utan betydelse. Men i själva verket har situationen i England i viktiga hänseenden förskjutits; framför allt bör understrykas att motsättningarna mellan partierna stadigt försvagats — trots att labour, inte liberalerna, varit högerns konkurrent — samt att intet parti vid något tillfälle vunnit en klar majoritet bland väljarna, även om valsättet blivit en väldig majoritet i parlamentet. Partierna är praktiskt taget jämstarka, och endast några få procent av väljarna har från val till val ändrat sin röstning och därmed kastat om maktställningen.

I två andra länder har likaså betydande växlingar förekommit. Särskilt gäller detta Belgien, vars regeringskriser efter 1945 uppgått till ett tiotal. Men bakom dessa växlingar på ytan har stabiliteten varit stor. De tre stora partierna har bildat regering i alla tänkbara kombinationer: samlingsregering, katoliker + socialdemokrater, katoliker + liberaler, socialdemokrater + liberaler. De två största partierna har hela tiden varit ungefär lika starka, förändringarna vid valen har varit små, motsättningarna — utom i den år 1951 avvecklade kungafrågan — begränsade. I Danmark har regeringsskiftena efter kriget företett en något bestämdare tendens till en uppdelning i två block: socialdemokrater och radikaler mot venstre och konservativa. Även här är stabiliteten bland väljarna mycket stor, och regeringskriserna avspeglar inte några omkastningar i opinion och politik, utan en ändring av röstningen på några få procent och vinst eller förlust av några få mandat. Den nuvarande koalitionen med socialdemokrater, radikaler och Retsförbund visar möjligheten till samverkan även mellan partier som under valstriden påstått sig företräda oförsonliga ståndpunkter.

I tre västeuropeiska demokratier har ett parti, stundom med stöd av eller i allians med ett annat parti, under hela tiden efter kriget uppburit regeringsmakten. I Västtyskland det kristligt-demokratiska partiet, i Norge och Sverige de socialdemokratiska partierna. Även i dessa länder är stabiliteten i partisystemet och avspänningen på längre sikt påtagliga. Alla partier bekänner sig — inrikespolitiskt — till ungefär samma program av sociala reformer utan socialisering. Den norska socialdemokratin, för tjugو år sedan en

Stabiliteten

Belgien	1950	1954	1958
Katoliker	47,6	41,2	46,5
Socialdemokrater	34,5	37,3	34,2
Liberaler	11,3	12,1	11,0
England	1950	1951	1955
Konservativa	43,5	48,0	49,8
Labour	46,1	48,8	46,4
Österrike	1949	1953	1956
Folkparti	44,2	41,3	45,9
Socialdemokrater	38,6	42,1	43,0

Tabellen visar de största partiernas underlag i procent av väljarna under de tre senaste valen i Belgien, England och Österrike.

av de radikalaste i Europa, har blivit lika moderat som den svenska. Särskilt anmärkningsvärt är att den strid om själva regimen, med inslag av monarkism, nationalism och marxism, som kännetecknade Tyskland under Weimarrepubliken redan före nazismens frammarsch, realliter helt avvecklats i Västtyskland under Bonnrepubliken.

Slutligen har vi tre demokratier där samregerandets princip slagit igenom. I Schweiz, som av vissa forskare inte räknas till de parlamentariska regimerna, är samregerandet mellan flera eller alla partier av betydelse en gammal företeelse; under tiden 1943—1953 blev principen klarast realiserad genom att även socialdemokraternas representerades i förbundsrådet. För närvarande sitter radikaler, katolikerna och bondpartiet i regeringen, men man utgår allmänt från att socialdemokraterna kommer att inträda efter nästa val; partiet, som tidigare hörde till de mest radikala i Europa, för numera en mild oppositionspolitik som förbereder samregeringen. Mera uppteendeväckande är utvecklingen i Holland och Österrike. I Holland har efter kri-

get alla eller nästan alla partier — katoliker, socialdemokrater, liberaler, de båda protestantiskt-konfessionella partierna — samverkat i regeringen; sedan ett par månader står socialdemokraterna utanför i väntan på de stundande nyvalen. Den holländska socialdemokratin har kanske klarare än något annat socialistiskt parti avskrivit marxism och socialiseringskrav. I Österrike har de två stora partierna, folkpartiet och socialdemokratin, oavbrutet samarbetat i regeringen; det parti som uppbar Dollfussdiktaturen styr alltså samman med det parti som en gång företrädde den ryktbara austromarxismen. I stort sett går samverkan bra, och endast ett fåtal extremister på båda hållen kräver dess upplösning. Både i Österrike och Holland — liksom i nästan alla de berörda demokratierna — är partiställningen bland väljarna fast på gränsen till förstelning.

Även denna summariska översikt visar hur väsentligt demokratin i Västeuropa förändrats under senare tid. Vi återkommer till innebörden av denna förändring och till debatten om dess konsekvenser.